

САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

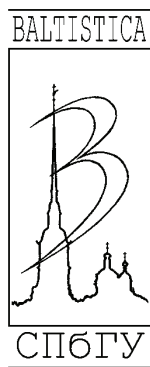
XIV

**международная
научная
конференция
студентов-филологов**

ТЕЗИСЫ

*7–8 апреля 2011 г.
Санкт-Петербург*

Филологический факультет
Санкт-Петербургского государственного университета
2011

<http://www.genling.nw.ru/baltist/>

Ответственные редакторы:

А. В. Андронов
Е. В. Михайловская

БАЛТИСТИКА

Руководитель секции — доц. Алексей Викторович Андронов

Ответственная за работу секции — Екатерина Викторовна Михайловская

Анастасия Александровна Бузулуцкая (СПбГУ)

К 115-летию Я. В. Лои (1896–1969)

Ян Вилломович Лоя в первую очередь известен как автор латышско-русских и русско-латышских словарей, а также учебников по общему языкознанию (1958, 1968) и истории лингвистических учений (1961, 1968). В целом вклад в науку Я. Лои — автора более 80 работ по языкознанию, литературоведению, педагогике, социально-политическим вопросам — изучен недостаточно, нет специальных исследований его биографии, многие научные труды забыты. Цель настоящего доклада — познакомить с работой по составлению полной библиографии Я. Лои и собиранию фактов его биографии, обратить внимание на некоторые его публикации. Исследование опирается на материалы архивов Санкт-Петербурга и Риги, библиографические указатели, публикации о Я. Лое.

Я. Лоя поступил в 1922 году в Ленинградский государственный университет, в 1925–1929 гг. под руководством Л. В. Щербы учился в аспирантуре в Ленинградском Институте речевой культуры. В библиотеке Института лингвистических исследований РАН сохранились отзывы М. Г. Долобоко и С. М. Доброгаева о диссертации Я. Лои «Субъективный идеализм в языкознании» (опубликована в 1929 г., но научная степень кандидата лингвистики присвоена автору только в 1935 г.). Позже Я. Лоя работал в разных вузах Ленинграда, Москвы, Риги, заведовал языковедческими кафедрами. Воспоминания Я. Лои о возглавляемой им латышской секции Отделения национальных меньшинств Запада в Педагогическом институте им. А. И. Герцена сохранились в музее РГПУ.

По признанию Я. Лои, лексикография была делом всей его жизни («Словарное дело я считаю своим призванием, поэтому я вкладываю в него много умственной энергии»). Он был не только автором и редактором разнообразных словарей, но также теоретиком и организатором словарной работы.

Важное место в научной деятельности Я. Лои занимала латгалистика: он посвятил ей несколько статей, был инициатором собирания материалов для латгальского словаря (в 1930 году опубликовал Инструкцию, однако дальнейшая судьба этого проекта пока неизвестна).

Отдельные труды Я. Лои посвящены общим вопросам орфографии, фонетики, терминологии, истории лингвистики, стиховедения и др.

V личном деле Я. Лои сохранился список планировавшихся им работ (составленный в 1946 г.), среди которых полный русско-латышский словарь, история латышских словарей, сравнительная грамматика и словарь балтийских и славянских языков и др. О некоторых неосуществившихся замыслах Я. Лои пишет В. Анцитис (2001) — это и книга по теории перевода, и уже сданные в печать «Вопросы практики речи», полностью подготовленные параллельные брошюры «Учебник латышского языка для русских» и «Учебник русского языка для латышей».

В. Анцитис с благодарностью вспоминает организационную деятельность Я. Лои, его заботу о развитии языкознания и литературоведения в Латвии. Мужество и компетентность Я. Лои проявились, например, в его выступлении на объединенном заседании языковых кафедр Латвийского государственного университета в защиту А. А. Шахматова, Ф. И. Буслаева, А. А. Потемни, обвинявшихся в «низкопоклонничестве перед западным языкознанием» (протокол 22 октября 1948 г.).

Lineta Gvazdauskaitė (Vilniaus universitetas)

Europos vietovardžių kirčiavimas

1. Užsienio vietovardžių kirčiavimas lietuvių kalboje mažai tyrinėtas. Pranešimo tikslas — išsiaiškinti Europos vietovardžių kirčiavimo problematiką, dėsningumus bei atskleisti, kaip ir kiek šių pavadinimų kirčiavimas lietuvių kalboje skiriasi nuo jų kirčiavimo originalo kalboje. Buvo analizuojama apie 850 Europos šalių vietovardžių. Tai visi „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ XI, XIII, XIV, XV bei XVI tomų vietovardžiai, priklausantys Europos šalims, išskyrus Lietuvą.

2. Vietovardžiai skirstomi pagal priklausymą atitinkamoms vietovėms (slavų, germanų, romanų, baltų, finų-ugrų, graikų, albanų, turkų kalba kalbančių valstybių vietovių pavadinimai) bei kirčiuotes, atskirai aptariamai ir dviskiemeniai, sudėtiniai bei nekaitomi pavadinimai bei vietovardžiai, kuriuos sunku priskirti konkrečiai kirčiuotei (nekirčiuoti pavadinimai, pvz.: *Krkas*). Analizuojami ir tradiciniai lietuviški vietovardžiai.

3. Nustatant vietovardžių kirčiuotes buvo orientuojamasi į lietuvių kalbos daiktavardžių kirčiavimą, buvo remiamasi ir pagrindinėmis praktinėmis kirčiavimo taisyklėmis. Nustatant sudėtinių tarptautinių pavadinimų kirčiuotę buvo remiamasi paskutiniu sudėtinio pavadinimo dėmeniu (jei jis kaitomas), arba pirmuoju ar kitu kaitomu dėmeniu skaičiuojant nuo paskutiniojo (jei paskutinis dėmuo nekaitomas) — kokiai kirčiuotei priklauso paminėtasis dėmuo, tokiai kirčiuotei priskiriamas ir visas pavadinimas.

4. Lietuvių bendrinėje kalboje tarptautinių žodžių kamieno kirčiuotas skiemuo dažniausiai esti tas pats, kaip ir originalo kalbose, tačiau dažnai pridėdama fleksija, kuri keičia originalią kirčio vietą. Nepaisant lietuvių kalbos laisvojo kirčio ir jo distinktyvinės funkcijos, dauguma tarptautinių pavadinimų išlaiko originalią kirčio vietą.

5. Kirčiuoti baigmenys būdingiausi antrosios kirčiuotės vienaskaitiniams romaniškiems vietovardžiams, mažiausiai būdingi — pirmosios kirčiuotės slaviškiems pavadinimams. Dažnai esti kirčiuoti ir sudėtinių pavadinimų paskutiniųjų dėmenų formantai, jei tie dėmenys yra lietuviški. Sudėtinių pavadinimų, kurių paskutinis dėmuo yra dviskiemenis, paskutiniai dėmenys laikytini nekaitomais, jei prieš juos eina lietuviškas senybinis prielinksnis *prie*, pvz.: *Nòve Mèstas prie Vãho*. Nors ir pats toks dėmuo dažnai esti kaitoma forma, pavadinime jis nepasiduoda linksniavimui. Taigi visas šis pavadinimas priskirtinas 2 kirčiuotei, kadangi vienintelis jo kaitomas dėmuo *Mèstas* yra antrosios kirčiuotės.

Lietuvių ir latvių priešdėlio *at-* semantika (remiantis kognityvine lingvistika)

Tradicinėse lietuvių [LKG 1971] ir latvių [MLLVG 1959] gramatikose laikomasi nuomonės, kad veiksmožodžių priešdėlio reikšmė yra uždara kategorija, nesusijusi su kitomis. Šitokiu požiūriu neapibūdinamos priešdėlių reikšmių tarpusavio sąsajos. Šią problemą išspręsti bandė struktūralistai. Jie naudoja komponentinę analizę priešdėlių reikšmėms palyginti: kiekvienas priešdėlis arba turi tam tikrą semantinę ypatybę, arba neturi. Tačiau toks bandymas buvo pernelyg koncentruotas į priešdėlių reikšmių vienovę, pamirštant jų įvairovę.

Laura Janda [Janda 1986] šią problemą sprendė pasitelkusi kognityvinę lingvistiką. Kognityviniu požiūriu, priešdėlių reikšmės sieja viena prototipinė reikšmė, o iš jos išsišakoja visos kitos reikšmės. Šitaip kartu pasiekiami ir priešdėlių reikšmių vienovė (visas reikšmes vienija prototipas), ir įvairovė (papildant prototipinę reikšmę ir nutolstant nuo jos, apimamos visos priešdėlių reikšmės).

Pranešime kognityviniu požiūriu tiriama lietuvių ir latvių priešdėlio *at-* reikšmė. Remiamasi Lauros Jandos disertacija, kurioje tirtas rusų kalbos priešdėlis *ot-* [Janda, 1986]. Pagal kognityvinę teoriją aprašant priešdėlio reikšmę, nustatoma jo prototipinė konfigūracija, iš kurios išsišakoja kitos konfigūracijos. Kiekviena konfigūracija turi kognityvinę schemą, kurioje veikia trajektorius (ang. *trajectory*) ir riboženklis (ang. *landmark*). Pavyzdžiui, sakinyje *A atitolsta nuo B* A yra trajektorius, o B — riboženklis. Šiame pavyzdyje kognityvinė erdvė yra fizinė, bet pasitelkus metaforizacijos reiškinį, galima apibūdinti tuos priešdėlius, kurie nežymi fizinio judėjimo, pavyzdžiui, *atitraukti akis nuo ko nors*.

Pranešimo išvados.

Kognityvinis požiūris išsprendžia daugybę klausimų, kurių nepajėgia atsakyti tradicinis ir struktūralistinis požiūriai. Išanalizavus lietuvių ir latvių kalbų priešdėlio *at-* poreikšmių skirtumus, gauti rezultatai lyginami su rusų kalbos priešdėlio *ot-* semantika:

1. Nustatyta, kad kognityviniu aspektu ištirti lietuvių ir latvių priešdėliai turi beveik identišką kognityvinį poreikšmių tinklą. Skiriasi kai kurių poreikšmių produktyvumas (pavyzdžiui, latvių kalboje produktyvesnis ‘kopijos’ poreikšmis), be to, lietuvių kalba turi ‘užbaigimo’ poreikšmį, kurio nėra latvių kalboje, o tik latvių kalbai yra būdingas ‘veiksmo pradžios’ poreikšmis.

2. Nuo rusų priešdėlio *ot-* kognityvinio tinklo lietuvių ir latvių tinklas skiriasi labiau negu vienas nuo kito. Rusų kalboje nėra ‘artėjimo’ poreikšmio, kuris rusų kalboje reiškiamas priešdėliu *pri-*. Taip pat nėra tų poreikšmių, kurie per metaforinę ekstensiją padaromi iš ‘artėjimo’ poreikšmio: tai ‘būsenos grąžinimo’ ir ‘kopijos’ poreikšmiai.

Literatūra:

Janda L. A Semantic Analysis of The Russian Verbal Prefixes *za-*, *pere-*, *do-* and *ot-*. München: Verlag Otto Sagner, 1986.

LKG 1971 — Lietuvių kalbos gramatika. T. 2. Morfologija. Vilnius: Mintis, 1971.

MLLVG 1959 — Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. Rīgā: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1959.

Латышская литература до 1940 года как источник сексуальности в советском кино: экранизации Роланда Калниньша

Отношения литературного текста и экранизации из-за своего диахронного характера иллюстрируют взаимодействие культуры и идеологии, традиции и новаторства, автора и индустрии. Экранизации Роланда Калниньша — это попытка авторского кино приблизить интересы режиссёра к требованиям идеологии. Акцентирование категории сексуальности — значительный признак рождения нового произведения искусства.

1. Вторая мировая война, неся за собой идеологические перемены, намечает серьёзный перелом в латышской культуре. В литературе появляются два различных мира, где отношения индивида и общества обусловлены капитализмом или социализмом. Жанровая традиция романа как основа латышского литературного реализма легко принимает правила соцреализма, и цензура приспособливает некоторые произведения «старого» искусства для нужд нового.

2. Критиковавшие капиталистическое общество писатели Павел Розитис, Андрей Упит и Вилис Лацис вплоть до распада канона соцреализма значились как свидетели деградации старого мира. Акцентированная сексуальность порочных героев прошлого в экранизациях носила двойственный смысл — как красота прошлой роскоши и как пример вредного влияния капитализма на человека.

3. Рецепция «старого искусства» активизируется с ослаблением канона соцреализма в начале 70-х, когда Роланд Калниньш снимает фильм «Афера Цеплиса» (1972) по мотивам романа П. Розитиса «Цеплис» (1928). С этим фильмом начинается дискурс сексуальности в кинематографе Латвийской ССР, ведь, несмотря на широкий спектр сатирических сцен в романе, режиссёр главным образом углубил психологизм героев до категории сексуальности.

4. В 1983 году Р. Калниньш, экранизируя роман «Каменистый путь» (1939), написанный классиком соцреализма Вилисом Лацисом, мало обращает внимание на героев, рассказывающих о нравах времени, и на элементы авантюрного романа, этим сужая пространство. Вместо штампов соцреалистической риторики режиссёр с помощью мелодраматизма награждает героев языком сексуальности.

5. Экранизацию романов Андрея Упита «В шёлковой сети» (1912) и «Северный ветер» (1921) в фильме «Если мы всё это перенесём» (1987) можно считать образцом латышского авторского кино и позднего модернизма. Тема революции 1905 года в романах А. Упита, экранизированная в период перестройки, даёт основание рассматривать фильм как парадоксальную реинтерпретацию истории, где внешняя нагота открывает чувственность народа перед переменами.

Lauma Zvaigznīte (Latvijas Universitāte)

Krievu autoru citējumi moto funkcijā latviešu 20. gadsimta sākuma literatūrā

Moto izmantošana 20. gs. sākuma latviešu modernistu darbos bija visai ierasta prakse, ko rosināja cittautu tradīcijas. Intensīvi tika apgūta Eiropas literārā pieredze, izmantojot vācu, krievu, franču literatūru. Vēsturisku un arī ģeogrāfisku apstākļu dēļ tieši sakari Latvijas modernistiem izveidojās ar Krievijas simbolistiem.

Ietekmē uz Latvijas modernistiem laikmetiski iezīmējas divi loki: krievu literatūras zelta laikmeta un sudraba laikmeta autoru darbi.

Latviešu modernisti moto funkcijā galvenokārt aktualizē krievu dzejnieku darbus, mazāk — prozas darbus. Pārlūkojot izdotos latviešu modernistu darbu krājumus un publikācijas periodiskajos izdevumos, konstatēts, ka par galveno citācijas vektoru izmantota V. Brjusova, A. Puškina, K. Baļmonta un M. Ļermontova dzeja. Šī tendence visraksturīgākā ir Viktora Eglīša un Antona Austriņa darbos.

Citēto dzejnieku konkrētu darbu izmantojums moto funkcijās orientēts uz simboliskās jēgas atklāšanu, apstiprinot arī piederību kāda noteikta virziena poētikai un pasaules skatījumam.

Izmantotos moto iespējams skatīt vismaz trīskārša kontekstā: gan paša dzejoļa vai krājuma kontekstā, gan citētā darba kontekstā, vai arī vēl plašāk: citētā autora, noteiktu kultūrkodu, literāru virzienu kontekstā.

Katrs izmantotais moto simboliski norāda uz citēto dzejnieku, konkrētu darbu, no kura ņemts šis citāts, kultūrkodu, literāro virzienu poētiku. Citējumi asociējas ar citēto autoru, zinātajiem — arī ar konkrētu darbu un tā radīšanas un laikmeta kontekstu. Citējums var arī simboliski apzīmēt kādas raksturīgas noskaņas, tendences. Citāti funkcionē kā atslēgas vārdi, lai plašāk izprastu pamatteksu. Citāts piešķir tekstam konkrētāku kontekstu, kas dod plašāku interpretācijas norādi, kas lasītāju rosina meklēt teksta dziļāku nozīmi.

Moto izmantoti dažādās funkcijās: kā vienojošs, informējošs, motīvu rosinošs, noskaņu radošs elements, kā simbols.

Gandrīz visi citējumi sniegti oriģinālvalodā, kas rada piederību kādai noteiktai tradīcijai un tās vērtību kritērijiem.

Gan moto funkcijā izmantotajos citātos, gan pašu latviešu modernistu darbos bieži atkārtojas tādi simboliski noskaņu un krāsu tēli kā nakts, mēness, uguns. Parādās tādi jēdzieni kā nāve, grēks, vientulība, kaisle, atsvešinātība. Liela nozīme arī sapnim un sapņojumam, kas šķir reālo, loģisko no iracionālā un neizskaidrojamā, mistiskā.

Izmantotie moto apliecina latviešu modernistu pievēršanos simbolisma poētikai raksturīgiem kultūras kodiem, noteiktiem simboliem, kas latviešu lirikā ienāca arī ar krievu simbolistu darbu starpniecību, tā iesaistot latviešu modernistu liriku kopīgā simbolisma paradigmu sistēmā.

Viktorija Jonkutė (Vilnius University)

Semantics of Common Verbs in Eastern Baltic Languages

This paper focuses on the analysis of semantics of common verbs in Eastern Baltic languages. The words “common” and “common-structure” are used synonymously. More comprehensive analysis is carried out on partly identical Lithuanian and Latvian verbs. The main factor is the structure of verbs whereas the origin stands as an accessory subsidiary element. The object of the research is verb semantics and common tendencies of changes in the meanings of verbs, as well as the proportion of identity of structure and content.

The research material consists of 601 pairs of Lithuanian and Latvian verbs (253 (~42%) primary (root) and 348 (~58%) derivatives (suffixed)). The data were excerpted from “Latvių-lietuvių kalbų žodynas” by J. Balkevičius and J. Kabelka (Vilnius: Mokslas, 1977) and from the electronic editions of “Lietuvių kalbos žodynas” (<http://www.lkz.lt/startas.htm>), “Skaidrojošā vārdnīca” (<http://www.tezaurs.lv/sv/>), “Latviešu literārās valodas vārdnīca” (<http://www.tezaurs.lv/llvv/>) and “Latviešu valodas vārdnīca” by Mühlenbach and Endzelin (<http://www.tezaurs.lv/mev/>). “Latviešu etimoloģijas vārdnīca” by

K. Karulis and “Prūsų kalbos etimologijos žodynas” by V. Mažiulis were used as additional references.

The derivatives with etymologically identical suffixes can be split into five subgroups: 41 (~12%) of them are with the suffix *-ā-/-o-*, 91 (~26%) with *-ī-/-y-*, 116 (~33%) with *-ē-/-ė-*, 94 (~27%) with *-o-/-uo-* and 6 (~2%) with *-inā-/-ino-*.

It was established that 182 (~30%) pairs of common structure verbs (~16% root and ~41% suffixed) have different meanings whereas the others are more or less identical.

The research allowed to identify six common tendencies of changes in the meanings of the verbs, which can be defined as follows:

1) the de-etymologization of primary meaning (e.g. Lat. *ālkt* / Lith. *álkti*: the primary meaning ‘to feel hunger’ → Lat. *ālkt* ‘to desire, long (for)’ / Lith. *álkti* ‘to be hunger, to suffer from hunger’; plg. Lat. *sałkt* ‘to be hunger, to suffer from hunger’);

2) different denotation and connotation — different attributes of the same object and different content of the same linguistic form (e.g. semantic paradigms and semantic components of Lith. *dėgti*, Lat. *degt*, Lat. *dzelť*, Lith. *gėlti*);

3) the variability of root morphemes (e.g. individual morphological features and accentual properties determine semantic differences of Lith. *klausyti* (*klaũso*, *klaũsė*) ‘to listen, to try to hear’, *kláusti* ‘ask’, comp. Lat. *klàusit* ‘to obey, to follow, to comply with’, Lith. *(pa)klũsti* ‘to obey, to submit’);

4) changes of the nature of the action — intensity, duration, causality and other features of the action (e.g. Lat. *klust* ‘to calm down; to be silent’ and Lith. *klũsti* ‘to obey, to be obedient’ allow to fix the semantic development states/sensations → acts of will);

5) the widening or narrowing of meaning (e.g. Lat. *cirst* and Lith. *kiřsti* have the same meanings ‘to cut, to hew, to chop; to fell, to log; to sting, to bite etc.’, but Lithuanian verb has several secondary subordinate meanings such as ‘to strike (about lightning), to shoot, to lay a bet (cards), to cover (about cards), to hit etc.’);

6) changes of the direction of the action — correlation between objective and subjective meanings (e.g. Lat. *męrcēt* ‘to steep, to soak’, Lith. *mėrkėti* ‘to be in water, to be covered with water’).

The established differential and integral semantic attributes and defined common tendencies of changes in the meanings prove the comparability of the semantics of Lithuanian and Latvian verbs. This stands as an evidence for the commonality and similarity of verbal lexis in Eastern Baltic languages.

Elīna Kokareviča (Latvijas Universitāte)

Daiļās Dāmas kults Jura Kunnosa 90. gadu lirikā

1. Daiļās Dāmas kults radies viduslaikos un apvieno sevī gan sievietes idealizētu, bet erotiski piesātinātu pielūgsmi, gan deseksualitāti, kas vainagojas Jaunavas Marijas kultā. J. Kunnoss savā dzejā apvieno abas šīs šķautnes, sākotnēji būdams vien kā pilsētas sievišķīgo vaibstu apcerētājs (krājumā „Slengs pilsētas ielās“, 1991), tad kļūstot arvien izteiktāks sievietes apdzejotājs („Ar jaunu mirdzumu acīs“, 1999), līdz top džentlmenisks bruņinieks, kurš sievieti pielūdz svētā atturībā un Zālamana kaislē („Dzejoļi 1995–1999“, 2007).

2. Par J. Kunnosu kā Daiļās Dāmas apcerētāju liek domāt jēdziena ‘skaists’ dominante, tomēr J. Kunnoss neseko noteiktiem standartiem skaistā izpratnē. Postmodernās rotaļas dēļ jāpieņem, ka J. Kunnosa dzejas cilvēka pasaules uztverē skaistais ir subjektīvi vērtējama kvalitāte.

3. J. Kunnoss dzejā šķir divus pielūgsmes veidus — sievišķo un dievišķo. Lai arī tie bieži saplūst, rādot dievišķotu sievieti un piezemētu Dievu, dzejnieks šajās pielūgsmēs iezīmē

būtisku atšķirību. Dieva pielūgsmē ir emocionāli atturīga un savā ideālumā atšķirīga no sievietes pielūgsmes.

4. Sieviete J. Kunnosa dzejas cilvēka dzīvei piešķir emocionālu un intīmi erotisku dimensiju un sakralizē ikdienu. Šī J. Kunnosa ideja saskan ar Vladimira Solovjova mīlestības filozofiju.

5. J. Kunnoss, līdzīgi kā Aleksandrs Bloks, Daiļo Dāmu raksturo ar vienām un tām pašām pazīmēm, skaisto atklājot caur atsevišķu detaļu tēlojumu. Ar simbolisma virzienu un tādējādi romantiskā poētiskā tipa estētisku J. Kunnosu vieno mūzikas priekšstatu izmantojums sievietes tēlojumā.

6. J. Kunnosa kā Daiļās Dāmas apcerētāja pozīcija līdzinās Sulamīti atraduša Zālamana attieksmei, un tieši tas atšķir dzejnieku no citiem Daiļās Dāmas apoloģētiem dzejā, kuriem būtiski bijis uzsvērt sievietes zaudējumu. Tas akcentēts arī Zālamana Augstajā dziesmā, bet J. Kunnoss šādu zaudējumu pārvērš par bruņinieciskas distances ievērošanu platoniskas mīlestības ietvaros.

Andra Kukaine (Latvijas Universitāte)

Folkloras kustība un „Skandinieku“ fenomens Latvijas kultūras kontekstā

Folklorisma mūsdienu formu izveide ir saistīta ar globāliem 20. gadsimta otrās puses procesiem, kas izpaužas dažādi — postmodernisma, antiindustriālisma kustībā. To kontekstā vairumā Rietumu civilizācijas zemju iezīmējas spontāna, lielākoties personiski motivēta pievēršanās tradicionālās kultūras mantojumam, īpaši izeļot šā mantojuma senākās, modernās kultūras mazāk ietekmētās formas. Etnomuzikologs Valdis Muktupāvels atzīst: „Notiek pievēršanās tradicionālās kultūras mantojumam. Brīvajā pasaulē šī kontrkultūra iegūst vairāk vai mazāk legālas formas, bet Austrumeiropas totalitārajā sistēmā tā ilgi saglabā savu neformālo statusu“ [Muktupāvels 2007: 92].

Laika gaitā šis strāvojums identificējams ar folkloras kustību, kuras uzmanības centrā ir folkloras mantojums, kas tiek apgūts, pārmantots un interpretēts. No vienas puses, folkloras kustību raksturo tradicionālitate un konservatīvisms, vismaz attiecībā uz tradicionālās kultūras atjaunošanu. No otras puses, folkloras kustība izrādās daudz vairāk atvērta dažādiem jauninājumiem un netradicionālām ietekmēm. Totalitārajai iekārtai netiek brīvas un nekontrolētas sistēmas pastāvēšana tās iekšienē. Tieši tāpēc folkloras kustībai Latvijā jāpieņem politiskās iekārtas legālas formas. Viss nenotiek, kā oficiālās varas iestādes iecerējušas. Kustība saglabā zināmu idejisku patstāvību un neklūst par padomju režīma slavinātāju.

Par kontrkultūru atzīstama folkloras kustība 1970.–1980. gados, jo folkloras kustības atšķirības skaidri iezīmē subkultūru, kas pieņem likumīgi atzītas kultūras formas, faktiski esot opozīcijā pret oficiālās kultūras sistēmas atbalstīto tautisko folklorismu. Folkloras kustības piekritēji ceļ gaismā pirmsokupācijas laika vērtības un pauž no oficiālās ideoloģijas atšķirīgu viedokli.

Folkloras kustības sākumposmā 1979. gadā aktīvāk sāk darboties folkloras kopa „Skandinieki“. No vienas puses „Skandiniekiem“ svarīgs autentiskuma jēdziens. No otras puses autentiskums ir nosacīts, „Skandinieki“ savā darbībā virzās prom no autentiskuma. Piemēram, tiek atjaunota mūzikas un ieražu sinkrētisms. Ieražu atjaunošanā parādās daži estetizācijas elementi, kad iztēlotās ieražas redzējums mūzikā interpretēts. Pēc Valda Muktupāvēla domām, mūzika pāraug sakralizācijā, kas izpaužas kā lēna tempa lietošana un dziedāšana noslēpumainā, zemā balsī. Notiek dažādu instrumentu lietošana salikumā ar

dziedāšanu, kas tradicionālajā mūzikā nav raksturīga¹. Tādējādi tiek veidotas neapzinātas mūzikas apdares un folkloras kopas „Skandinieki“ darbība vērtējama kā dihotomija, kad vārdi nesaskan ar darbiem. 1980. gados spēcīgs bijis autentiskuma idejas spiediens uz folkloras kustībā vadošajiem pārstāvjiem. To maina Latvijā ieplūstošās pasaules mūzikas vēsmas, kuras ietekmē aktīvākos folkloras kopu dalībniekus, aizvedot viņus prom no tradicionālajām vērtībām un ļaujot viņu dažādām mūzikas sintēzēm.

Literatūra

Muktupāvels V. Varas un pretestības valoda, zīmes un simboli 20. gs. 80. gadu folklorisma mūzikā un muzicēšanā // Kultūra un vara. Raksti par valodu, literatūru, tradicionālo kultūru. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007. — 92.–102. lpp.

Inese Loseva (Latvijas Universitāte)

Nirzas izloksnes leksiskās pārmaiņas no 20. gs. 60. gadiem līdz mūsdienām

Nirzas izloksne atrodas Latvijas austrumu daļā, netālu no Latvijas un Krievijas robežas, tai blakus ir Pildas, Ciblas, Rundēnu un Zvirgzdenes izloksne. Šī izloksne pēc galvenajām īpatnībām pieder augšzemnieku dialekta dziļo nesēlisko (latgalisko) izlokšņu grupai. Raksturīgākā iezīme ir divskaņa *ie* pārvēršana par *ī* (*sieva* — *sīva*) un *uo* — par *ū* (*ruoka* — *rūka*) [Rudzīte 1964: 259].

Par pārmaiņām Nirzas izloksnē liecina 2008–2010. gadā aptaujāto respondentu vārdu krājums, kas tika salīdzināts ar R. Igovenas 1957. g. savāktajām leksikas daļas anketas atbildēm (tika izmantota „Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programma“ [LVDAP 1954]). Salīdzinātajā vārdu krājumā novērotas fonētiskas, morfoloģiskas, leksiskas un semantiskas pārmaiņas.

Visi vārdi (295 leksēmas) pēc sistemātiskās klasifikācijas, kas tiek izmantota LU Latviešu valodas institūtā topošajā „Baltu valodu atlanta“ pilotprojektā, tika grupēti piecās lielās tematiskajās grupās.

Grupā „Daba. Telpa un laiks“ fiksēti tādi variantu pāri kā *ryûkt'* — *dudynuôt, ryuc's'* — *stràuc, poznyš (pozdno, poznyš)* — *vâls*. Nereti šo variantu lietojums ir sinonīmisks.

„Augu un koku“ grupā variantiskums arī palielinājies: *kl'ev'èrs* — *ùobùl't'en'č, skàlm'i* ‘vaivari’ — *č'imony, bagony* ‘vaivari’ — *vàivar'en'i*.

Grupā „Dzīvnieki“ tika novērotas šādas leksiskās pārmaiņas: *krysa* ‘žurka’ — *žurka, šk'ierzloc* ‘ķirzaka’ — *k'irzaka, bacànc* ‘stārķis’ — *stùorč*.

„Ar cilvēku saistītās leksikas“ grupā var minēt tādus piemērus kā *susât'ivs* ‘cilvēka ēna’ — *âna, l'ica* ‘seja’ — *s'eja, s'l'ik'is'* ‘siekalas’ — *s'ikołys*.

Pēdējā tematiskajā grupā „Ar materiālo kultūru saistīta leksika“ var minēt šādus piemērus: *sâta* ‘māja’ — *ustoba* — *mùoja, cęglyš* ‘ķieģelis’ — *k'irp'ic's'* — *k'ig'èl's', l'iz'eika* ‘karote’ — *ložka* — *karùt'ä*.

Laika posmā no 1957. līdz 2010. gadam Nirzas pagasta latgaliskajā izloksnēs leksikas slānī nenoliedzami ir notikušas pārmaiņas — ja agrākajā laika posmā to ietekmējusi krievu valoda, tagad — galvenokārt latviešu literārā valoda. Vārda zināšana un lietojums ir atkarīgs no lietotāju vecuma un sociālās vides. Izloksnes leksikas attīstības tendences nosaka gan lietotāji (subjektīvais faktors), gan politiskais un vēsturiskais laiks, citu valodu ietekme (objektīvais faktors).

¹ Kukaine A., Intervija ar Valdi Muktupāvelu, 2011. gada 10. februārī.

Kopumā 295 apskatītajās pozīcijās tika konstatēts, ka 91 reāliju pārstāv jauna leksēma vai jauns fonētiskais, morfoloģiskais variants, un to ieviešanos sekmējusi krievu valoda un latviešu literārā valoda.

Literatūra

LVDAP 1954 — Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programma. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1954.

Rudzīte M. Latviešu dialektoloģija. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1964.

Harita Maniņa (Latvijas Universitāte)

Likteņa tēma un mistikas elementi 20. gs. vācbaltiešu literatūrā. Zigfrīda fon Fēgezaka „Kāzas Carnikavā“ un Venera Bergengrīna „Upe“

20. gadsimts kultūrā ir duāls, funkcionējot gan kā racionālisma, gan iracionālisma uzsvēruma, pēdējā meklējot iespējas sakārtot pasauli caur saitēm ar pagātņi. Zigfrīda fon Fēgezaka stāstā „Kāzas Carnikavā“ un Venera Bergengrīna darbā „Upe“ tēlotās dzīves centrā ir liktenis, misticisms un neizskaidrojams, veidojot mītisku telpu, kurā pasaule sabrūk, lai atjaunotos, sekojot cikliskajam domāšanas tipam, kurā notiekošais ir cieši saistīts ar vides mitoloģizēšanu un pasaules iracionalitātes atzīšanu. Šajā literatūras modelī telpa tiek sakārtota atbilstoši mītiskajam domāšanas modelim, kurā dzīvi nodrošina dzimšana, nāve un atdzimšana, visiem elementiem esot vienlīdz būtiskiem ciklā.

Mīts ir vērsts uz pagātņi, uz cilvēces saikni ar senčiem un kopēju pieredzi, kas atkārtojas, padarot šodien par jau bijušā daļu. Mītiskajā domāšanas modelī, kurā cilvēki, lai arī nespēj atkārtot pagātņi, tomēr seko tās modeļiem, veidojot jaunu pasauli, kura balstās uz jau esošām, no paauzes paauzē nodotām domu formām un rīcības modeļiem. Zigfrīda fon Fēgezaka darbs „Kāzas Carnikavā“ un Venera Bergengrīna „Upe“ ir cieši saistīti ar ciklisko domāšanas tipu, kur pirmais orientējas uz vecās pasaules sagraušanu un šķīstīšanu, lai caur tās pieredzi veidotu jaunu laikmetu ar jauniem varoņiem, kamēr „Upes“ varonis pats ir gan cikla sākums, gan nobeigums un par noslēpumu kļūst tā dzīve.

Pagātne ir nezināmais, noslēpumainais, tomēr vienmēr klāt esošais, tā kā šodien ir iespējama tikai saistībā ar jau notikušo, kas aktualizē ciklisko domāšanas modeli un pasaules dualizāciju tajā. Liktenis jeb nolemtība ir arī pasaules pašattīrīšanās vai sakārtošanās veids, kur tā, saskaroties ar haosu un plūduma pārtraukumu, pati virzās uz atjaunošanos, tā kā mītā kaut kam ir jāiet bojā, lai atgrieztos harmonijā. Vēršanās pagātnē šajos darbos ir eskeipisma forma, kurā autors norobežojas no apkārt notiekošā, nespējot to skaidrot un definēt, tāpēc patiesās un sakārtotās pasaules modeļi tiek meklēti citur, ārpus šī brīža pieredzes, kas vienā gadījumā ir saistīts ar cilvēka iekšējo svētceļojumu, kur tas atgriežas laikā pirms savas reālās pieredzes, tomēr ciešā saistībā ar savu vidi (kā „Kāzas Carnikavā“), kamēr otrā tie ir cilvēces aizgājušo laikmetu rekonstruējumi, rādot tos saistībā ar pasaules iracionalitātes pieņemšanu (kā „Upē“).

20. gs. ir bijis izšķirīgs Baltijā dzīvojošo vāciešu dzīvēs, kur to saikne ar izcelšanos, piederību un pagātņi sairst, padarot bijušo par kāda nereāla, zuduša laikmeta daļu, kurā racionalitātei nav nozīmes pretim likteņa nenovēršamībai. Z. fon Fēgezaka un V. Bergengrīna darbos ir jaušama tieksme skaidrot šodien ar bijušo, meklējot atbildes senču likteņos un to atstātajā mantojumā, tomēr nereti saprotot, ka cilvēks savā ierobežotībā spēj tikai pietuvoties, ne aptvert pasaules noslēpumainību, tā uzsverot ciklisko domāšanu haosa/kosmosa attiecību un cilvēka lomas skaidrošanā.

Vietos raiškos priemonės lietuvių kalboje

Tenka konstatuoti, kad lietuvių kalbos vietos raiškos tyrimai dar neturi tvirtų tradicijų, o tokio pobūdžio darbų nėra daug. Reiktų paminėti E. Valiulytės monografiją [1998], J. Kiliaus darbus [1972, 1973, 1977, 1980, 2002]. Apie vietos raišką rašoma ir DLKG [2006] aplinkybių raiškos skyriuje (p. 527–535). Vietosrieveiksmius (vieną iš lietuvių kalbos vietos raiškos priemonių) yra nagrinėjęs K. Ulvydas [2000], apie juos rašoma ir DLKG aplinkybiniųrieveiksmių skyriuje (p. 424–425). Tačiau minėtuose darbuose dažniausiai renkama vietos raišką nagrinėti tam tikru aspektu. Išsamaus vietos raiškos priemonių aprašo ir klasifikacijos, kurie būtų paremti ne aprašomuoju ar struktūriniu metodu (nei vienas, nei kitas neatskleidžia visų semantinių savybių ir probleminių atvejų) nėra.

Remiantis H. Vaterio klasifikacija [Vater 1996], lietuvių kalbos vietos raiškos priemonės galima skirti į gramatines ir negramatines, arba leksines. Gramatinėms priklausytų linksniai (pvz., *pakelėm priaugę žolės, skara kabo spintoje*) o negramatinėms — prielinksninės konstrukcijos (pvz., *sėdi ant kelmo, auga aplink ežerą, tupi po suolu*), vietosrieveiksmiai (pvz., *visur balta, gyvena čia*) ir šalutiniai vietos aplinkybių sakiniai (pvz., *Lauk manęs ten, kur stovi paminklas*).

Problemiškesnės yra negramatinės vietos raiškos priemonės. Ypač daug abejonių kelia šalutiniai vietos aplinkybių sakiniai. Kyla klausimas, ar juos reiktų skirti kaip atskirą vietos raiškos priemonę, o gal teisingiau būtų tokius sakinius laikyti kataforinės arba anaforinės struktūros sudėtiniais vienetais, pvz., *ten, kur teka upė, stovi namas* (kataforinė struktūra); *kur gyvena bitės, ten ramu* (anaforinė struktūra).

Pranešimo tikslas yra parodyti lietuvių kalbos vietos raiškos priemonių įvairovę, aptarti galimą jų klasifikaciją ir kai kuriuos probleminius atvejus.

Literatūra ir šaltiniai

- DLKG 2006 — Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.
- Kilius J. Vietos prielinksnių ir linksnių sistema bendrinėje lietuvių kalboje // Mokslo kalbos problemos. Nr. 1(4). 1972. — p. 23–44.
- Kilius J. Dėl vietos reikšmių sistemingumo // Mūsų kalba. Nr. 5. 1973. — p. 35–40.
- Kilius J. Orientacinių reikšmių struktūra lietuvių kalboje (Apie vietos prielinksnių ir linksnių reikšmes) // Kalbotyra. Nr. 28(1). 1977. — p. 40–49.
- Kilius J. Slankumo reikšmių struktūra lietuvių kalboje (Apie vietos prielinksnių ir linksnių reikšmes) // Kalbotyra. Nr. 31(1). 1980. — p. 34–56.
- Kilius J. Dėl vietos raiškos lietuvių ir vokiečių kalbose // Kalbų vaidmuo Europos integracijos procese. Mokslinės konferencijos, įvykusios 2001 m. rugsėjo 26 d., medžiaga. Vilnius: VU leidykla, 2002. — p. 92–97.
- Ulvydas K. Lietuvių kalbosrieveiksmiai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
- Valiulytė E. Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai. Vietos, laiko ir priežasties raiška. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.
- Vater H. Einführung in die Raum-Linguistik. Hürth: Gabel Verlag, 1996.

Līga Miklaševiča (Latvijas Universitāte)

Latviešu folkloras kustība kultūras globalizācijas procesā

20. gs. 70. gadu beigās un 80. gados okupētajā Latvijā valda vienlaikus divi dažādi, būtiski atšķirīgi folklorisma strāvojumi: viens strāvojums oficiāli atbalstīts, reprezentatīvs, uz skatuvi orientēts, otrs — spontāni radies, uz atzīšanas un neatzīšanas robežas balansējošs, iezīmīgs ar centieniem saglabāt, apgūt un popularizēt tradicionālo kultūru [Muktupāvels 2007].

Pamats folkloras kustībai ir folkloras kopas, kuras pievēršas tradicionālās kultūras mantojuma saglabāšanai, šo kopu veidošanās sakne ir pašiniciatīva un brīva darbības formu izvēle, tā ir atziņa, ka folkloras pati par sevi ir vērtība un ka tā ir kas vairāk par profesionālo mūziku. *A u t e n t i s k u m s* bija šīs kustības atslēgas vārds, kas to norobežoja no skatuviskā, profesionālās mākslas ietekmētā tautiskā folklorisma. Tas nozīmē, ka folkloras ar visu, kas tajā ietilps, ir jāatveido tāpat, kā to dara tur, kur vēl šī tradīcija ir dzīva un tā nav ietekmējusies no apkārtējās pasaules. Vieni no spilgtākajiem kustības pārstāvjiem 80.–90. gados Latvijā ir folkloras kopa „Skandinieki“, kuriem ļoti svarīgs bija tieši šis deklarētais autentiskuma princips.

Straujās masu saziņas līdzekļu, komunikācijas un tehnoloģiju attīstības un globalizācijas pasaulē imigrācijas pieaugums un kultūras sajaukums nav vairs tikai politiska vai sociāla parādība, tā ir ietekmējusi arī mūzikas attīstību. Katrs cilvēks nes sevī ietvertu kādas kultūras kodu, kuru viņš lielākā vai mazākā mērā izplata tālāk un saplūcina ar vietējo. Kultūru mijiedarbība ietekmē visu pasauli.

90. gadu vidus ir laiks, kad var sākt runāt par pasaules mūziku (*world music*) veidošanos Latvijā. Šis ir laiks, kad folkloras kustības nozīme mainās — tas vairs nav protests pret uzspiesto padomju ideoloģiju, varu, noteiktajām normām. Nav vienas absolūtas definīcijas par to, kas ir „pasaules mūzika“, bet tās galvenās iezīmes ir šādas: 1) tā ir komerciāla; 2) tā neizskan angļu valodā; 3) tur ir klātesošs etniskais elements.

Pasaules mūziku tagad var atskaņot diskotēkā, savā mūzikas atskaņotājā, kur kāds profesionālis samiksējis kādas tautas tradicionālās dejas, piem., rumbas, salsas mūziku ar regeju, elektronisko mūziku vai ko citu, tā radot jaunu skanējumu. Un tad rodas jautājums: „Vai pasaules mūzika ir tradīcijas turpināšana jaunā dimensijā (hibridizācija), vai arī tā ir tradīcijas (autentiskuma) sagrozījums?“. Termins „tradīcija“ folklorā ieņem būtisku vietu. Tradīcija ir sociālā un kultūras mantojuma elements, kurš noteiktā sociumā pāriet no paaudzes paaudzē. Ričards Handlers [Handler, Linnekin 1989: 38] ir ierosinājis, ka tradīcija nav pati par sevi „sui generis“¹, bet gan simboliska konstrukcija — mūsdienu cilvēka pagātnes interpretācija un attēlojums.

Literatūra

- Handler R., Linnekin J. Tradition, Genuine or Spurious // Folk Groups and Folk Genres: A Reader. Logan: Utah State University press, 1989.
- Muktupāvels V. Varas un pretestības valoda, zīmes un simboli 20. gs. 80. gadu folklorisma mūzikā un muzicēšanā // Kultūra un vara. Raksti par valodu, literatūru, tradicionālo kultūru. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007. — 92.–102. lpp.

Анна Фёдоровна Милюхина (СПбГУ)

Значение направления в латышском языке

В переводе с латышского на русский и обратно есть свои специфические проблемы, и одна из них — выражение значения направления. Известно, что латышский локатив (местный падеж) обычно маркирует ориентир как зону нахождения объекта. При этом он выступает как средство, параллельное русским предложениям *в, на* с предложным падежом. Тем не менее, есть случаи, когда с помощью локатива передаётся значение направления к ориентиру. Например,

- 1a *pacelties gaisā* ‘подниматься в воздух’
1b *ierasties policijā* ‘явиться в полицию’

¹ „Sui generis“ no latīņu val. ‘savdabīgs, vienreizējs’.

Можно предположить, что это явление связано с распределением локализаций.

Все случаи с семантикой направления могут быть разделены на две категории: со значением конкретной локализации (семантическое употребление предлога и/или падежа) и без такового (синтаксическое). В первом случае обсуждаемые языковые средства не зависят от лексем, входящих в словосочетание. Например,

2a <i>gulēt uz galda</i> ‘лежать на столе’	3a <i>забираться на шкаф</i>
2b <i>gulēt galdā</i> ‘лежать в столе’	3b <i>забираться в шкаф</i>

Примеры имеют разное значение, но разница между 2a и 2b, а также между 3a и 3b заключается не в лексических свойствах слов, а в самой ситуации, описываемой данными языковыми средствами. Иными словами, можно изменить связующие элементы (падежи и/или предлоги) на другие (из некоего закрытого списка), не нарушая грамматических правил.

Для сравнения, в конструкциях второй категории средства связи не могут быть изменены по желанию говорящего. Например, *идти на работу*, но не *идти в работу. Глагольный актант в таких сочетаниях не является вещественным ориентиром и не может трактоваться как физическая поверхность либо контейнер.

Как кажется, многие случаи (в любом языке) без значения конкретной локализации могут переосмысливаться как имеющие таковое. (Например, *явиться в школу* — ‘внутри здания’ и т. д.) Носители как бы заново сознательно выбирают именно эти средства связи (в данном примере — именно предлог *в*, а не *на*). При этом, видимо, служебные средства выбираются однозначно для всех употреблений и по-прежнему не могут быть заменены другими (например, *явиться на школу). Однако между самими носителями выбор может различаться. К примеру,

4a <i>ieplānot uz aprīli</i> ‘запланировать на апрель’ (данные корпуса)	
4b <i>ieplānot aprīlī</i> ‘запланировать на апрель’ (употребления в Интернете)	

Согласно результатам предварительных наблюдений, можно построить следующую таблицу для всех словосочетаний со значением направления:

язык	нет локализации	локализация есть или восстанавливается	
		на поверхности	в контейнере
латышский	<i>uz</i> + Acc	<i>uz</i> + Acc, Gen	Loc
русский	<i>в</i> + Acc / <i>на</i> + Acc	<i>на</i> + Acc	<i>в</i> + Acc

Поскольку, как мы уже отметили, один и тот же случай может переосмысливаться или не переосмысливаться в разных языках, он может попадать в разные столбцы таблицы.

Наталья Викторовна Перкова (СПбГУ)

Система латышских неопределённых местоимений с типологической точки зрения

В традиционных латышских грамматиках к неопределённым местоимениям относят достаточно большое количество лексем, ср., например, список из [Kalme, Smilniece 2001: 188]: *kas, kurš, kāds, cits, dažs, kaut kas, kaut kurš, kaut kāds, jebkas, jebkāds, diezin kas, diezin kurš, diezin kāds, diez kas, diez kurš, diez kāds, nez kas, nez kurš, nez kāds, nezin kas, nezin kurš, nezin kāds, kurš katrs, dažs labs, viens otrs, kas nekas, kāds nekāds*. При такой классификации в данный разряд не попадают наречия *kaut kur, kaut kā, kādreiz, jebkur* и т. п. В настоящей работе под неопределёнными местоимениями подразумеваются лексемы обоих типов, то есть наречия функционально объединяются

с единицами других морфологических классов. Кроме того, к неопределённым местоимениям в широком смысле слова можно отнести и отрицательные местоимения, употребление которых определяется скорее контекстом отрицания, а не особой семантикой единиц.

В латышском языке можно выделить следующие маркеры неопределённости: *kaut, jeb-, daž-*. Реже используются показатели *diez, diezin, sazin*: степень грамматикализации таких местоимений требует внимательного изучения. Отрицательные местоимения, традиционно выделяемые в грамматиках в отдельный класс, образуются от тех же основ, что и неопределённые, при помощи префикса *ne-*.

Согласно типологическим данным, неопределённые местоимения чаще всего являются дериватами. Для М. Хаспельмата наиболее важными являются три модели деривации, встречающиеся в языках мира: 1) неопределённые местоимения < вопросительные местоимения (*kaut kas < kas, jebkurš < kurš*); 2) неопределённые местоимения < существительные, обозначающие важные онтологические категории (*kādreiz < reiz*); 3) неопределённые местоимения < «один» (*neviens < viens*) [Haspelmath 1997: 26–29]. Кроме этого, формально деривации может не быть, и единица-источник просто может использоваться в функции неопределённого местоимения. Особый интерес в данном отношении вызывают лексемы *kas, kāds*, а также *viens*, не имеющие особых формальных показателей, но способные употребляться как неопределённые местоимения. В латышских грамматических описаниях, как правило, отмечается возможность субстантивного и адъективного употребления отдельных неопределённых местоимений, но это не связывается со значимостью противопоставления личнй / неличнй в рамках данного класса и не рассматривается в соотношении с другими рядами местоимений (ср. *kas vs. nekas / neviens*).

В докладе будет рассмотрена семантика разных рядов латышских неопределённых местоимений в соответствии с формальными показателями неопределённости, а также местоимений без специальных показателей (*kas, kāds*). Особое внимание будет уделено степени грамматикализации в рамках разных рядов местоимений.

Литература

Haspelmath M. Indefinite pronouns. Oxford: Oxford University Press, 1997.

Kalme V., Smiltiece G. Latviešu literārās valodas vārdarināšana un morfoloģija: Lokāmās vārdšķiras. Liepāja: Liepājas Pedagoģijas akadēmija, 2001.

Rūta Pileckytė (Vilniaus universitetas)

Lietuvių ir latvių kalbų lokatyvas: vartosenos skirtumai

Pranešime aptariami lokatyvo linksnio vartosenos skirtumai lietuvių ir latvių kalbose. Tiriamaji medžiaga surinkta iš šiuolaikinės grožinės literatūros tekstų vertimų iš latvių į lietuvių kalbą ir iš lietuvių į latvių. Lyginant šių kalbų lokatyvų vartosenos kontekstus, matyti, kad tiriamieji linksniai turi nemažai vartosenos sutapimų, tačiau šiame pranešime analizuojami tik vartosenos skirtumai.

Lietuvių kalbos vietininkas nėra labai turtingas reikšmių. Jį galima pakeisti įvairiomis prielinksninėmis konstrukcijomis ir net kitais linksniais. Latvių kalboje vietininkas turi daugiau reikšmių ir yra vartojamas daug plačiau negu lietuvių kalboje. J. Endzelīns knygoje „Latviešu valodas gramatika“ (1951: 586) išskiria du lokatyvo tipus: laiko lokatyvą ir tą, kuris atsako į klausimą *kur*. Lokatyvo, kuris atsako į klausimą *kur*, pagrindinės reikšmės yra trys: 1) ‘viduje’, 2) ‘ant’, 3) ‘prie’. Į šias tris pagrindines lokatyvo reikšmes yra įtraukti ir visiškai neįprasti lietuvių kalbai lokatyvo vartosenos atvejai, kurie aptariami pranešime.

Išanalizavus tiriamajā medžiagā, rasti tokie latviņu kalbos vietininko vartosenos atvejai, kurie nēra būdingi lietuvīņu kalbai:

1. Judējimo tikslo lokatyvai: *Laipni lūdzu Sliņķišu ciemā / Sveiki atvykę į Tinginėlių kaimą.*
2. Būdo lokatyvai: *Viņa ielēja konjaku un izdzēra vienā panēmiēnā, tomēr drebuli nepārgāja / Ji prisipylė konjako ir vienu mauku išgērė, bet drebulys nepraėjo.*
3. Būsenos lokatyvai: *Latviskā vīrbā viņa mani neievēro / Dėl latviško pasipūtimo ji manęs nepastebi.*
4. Vietos lokatyvai: *Un aizmīgu turpat upes krastā / Ir užmigau čia pat ant Midadienio kranto.*
5. Laiko lokatyvai: *Latvijā viņa pārbrauca rudenī / Į Latviją ji sugrįžusi rudenį.*
6. Lanksčiū medžiagū lokatyvai: *Blonda, koši krāsota. Kažokā, augstos zābakos, grabulīgu bižutēriju / Blondinė, ryškiai dažyta. Su kailiniais, aukštaauliais batais, barškanti bižuterija.*
7. Figūros (lokalizuojamā objekto) formas kitimo lokatyvai: *Un tad visas olas sastājas rindinā / O tada jau visi kiaušiniai sustoja vorele.*

Kristīne Pokratniece (Latvijas Universitāte)

Kā tiek dēvēts folkloras materiāls 19. gs. beigu latviešu avīžrakstos

Aicinājumi vākt, pētīt un popularizēt latviešu tradicionālo kultūru parādās jau 19. gs. otrajā pusē reizē ar nacionālā romantisma laikmetu, kad notiek pēkšņa, bet ne nejauša, kultūras vērtību pārvērtēšana. Latviešu inteliģence aizsāk folkloras vākšanu, piedaloties pašiem, kā arī ar entuziasmu organizējot plašu folkloras vākšanas kustību, mudinot ikvienu veidot un saglabāt savu nacionālo identitāti. Pašu savāktie un iesūtītie materiāli ir avots ne tikai pagātnes un tautas garīgā mantojuma izziņāšanai, bet arī, piemēram, valodas pētīšanai. Publikācijas 19. gs. beigu latviešu avīžēs ir būtisks veids, kā uzrunāt plašu auditoriju, aicināt pievērsties folkloras vākšanai gan izglītotos latviešus — galvenokārt skolotājus un mācītājus —, gan vienkāršos cilvēkus.

Aicinājumus apzināt un iesūtīt tautasdziesmas un citus folkloras žanus publicēja dažādos latviski izdotajos laikrakstos un žurnālos, piem., „Dienas Lapa“, „Rota“, „Balss“, „Austrums“, „Mājas Viesis“ u. c. Tā 19. gs. presē parādās šādi virsraksti — „Kā sekmīgāki sakrāsim savas gara mantas?“, „Kādi vārdiņi par tautas dziesmām un vecu atlieku krāšanu“, „Par tautas dziesmu krāšanu“, „Tautas manta“, „Zinātnības un tautas draugiem“ u. c.

Šī referāta mērķis ir aplūkot, kā šajos rakstos paralēli populārajam J. G. Herdera radītajam apzīmējumam „tautas gara mantas“, vēl tiek dēvēts folkloras materiāls. Visbiežāk sastopami ir šādi varianti — „vecu laiku atliekas un piemiņas“, „veclaiku mantas“, „gara atmiņas“, „tautas gara zieds“, „tautas dārgumi un tautas manta“ utt. Līdztekus tiek radīti arī vēl tēlaināki metaforiski izteikumi, piemēram, Apsīšu Jēkabs [1887] folkloras materiālu nodēvē par materiālu, no kura latviešiem jāceļ jauna ēka, Āronu Matīss [1879] veido biblisku līdzību, sakot, ka tautasdziesmas, teikas, pasakas u. c. ir latviešu tautas miesa no viņas miesas un gars no viņas gara.

Kopumā jāsecina, ka presē atrodamie raksti ir nacionālromantismam raksturīgā idealizētās pagātnes cildinājuma pilni. Tiek radīts priekšstats par to, ka senatnē tautu apvienojis kāds mītisks tautas gars. Atmiņas un paliekas, ko tas sevī ietvēris, tagad var uzzināt tikai pie atsevišķiem cilvēkiem, kuri tās vēl ir saglabājuši kā lielu tautas dārgumu, kas steidzami jāapzina.

Literatūra

Apsīšu J. Kāds vārds mūsu teiku krājējiem // Austrums. Nr. 9. 1887. (No www.tezaurs.lv/feb)
Āronu M. Tautas manta // Balss. Nr. 5. 1879. (No www.tezaurs.lv/feb)

Priesagos *-oti* veiksmažodžių kirčiavimas lietuvių kalbos tarmėse

1. Akcentologijoje vyrauja bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo tyrimai. Į tai atsižvelgus, pranešime pasirinkta nagrinėti priesagos *-oti* (*-oja*, *-ojo*) veiksmažodžių šakninio ir priesaginio kirčiavimo tipų pasiskirstymą lietuvių kalbos tarmėse. Stengiamasi atkreipti dėmesį į tokius nustatytus morfonologinius veiksnius, darančius įtaką kirčiavimui: pamatinio žodžio kirčiuotė, penultimos priegaidė ir kiekybė, priesagos variantas, daryboje vykstanti žodžių formų garsų kaita ir metatonija.

2. Tiriamosios medžiagos ieškota šiuose šaltiniuose:

Šaltinis	Kokios tarmės leksika
„Kaltanėnų šnektos žodynas“, 2008	rytų aukštaičiai
„Kupiškėnų tarmės žodynas (A–H), (I–O)“, 2007, 2010 (3 t. rankraštinis variantas)	
„Dieveniškų šnektos žodynas (A–M)“, 2005	
„Lazūnų tarmės žodynas“, 2009	
„Zanavykų šnektos žodynas“, 2003, 2004, 2006	vakarų aukštaičiai
„Zietelos šnektos žodynas“, 1998	
„Druskininkų tarmės žodynas“, 1988	pietų aukštaičiai
„Kučiūnų krašto šnektos tekstai“, 2006	
„Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas“, 1976	pietų žemaičiai
„Švėkšnos šnektos tekstai“, 2006	
A. Rosinas, „Šaukėnų šnektos veiksmažodžio asmenavimo sistema (vientisinės formos)“, 2009	

3. Tirti ir priesagų vediniai, ir veiksmažodžiai, kurie yra darybiškai neskaidomi ir turi tik baigmenį *-oti*. Į tiriamąją medžiagą neįtraukti vadinamieji mišrieji veiksmažodžiai su priesaga *-oti* — jų pagrindinės formos nebūtinai yra nuosekliai tik arba šakninio, arba priesaginio kirčiavimo. Atsiribota ir nuo veiksmažodžių su priešdėliais ar su sangrąžos formantu: priešdėliai (išskyrus *per-*) ir sangrąžos dalelytė priesaginių veiksmažodžių kirčiavimui turi palyginti nedidelę įtaką.

4. Nustatyta, kad veiksmažodžiai su priesaga ar baigmeniu *-oti* lietuvių kalbos tarmėse dažniausia gauna priesagos ar baigmens kirtį (62% visų aptariamų priesagos ar baigmens veiksmažodžių). Nežymių skirtumų yra atskirai analizuojant kiekvieno šaltinio šios priesagos ar baigmens veiksmažodžius.

5. Priesagos *-oti* vediniai sudaro 41% visų priesagos ar baigmens *-oti* veiksmažodžių.

5.1. Tiek šakninio, tiek priesaginio kirčiavimo vediniai daugiausia padaromi iš veiksmažodžių bei ištiktukų (ištiktukinė daryba palyginti reta).

5.2. Iš vardažodžių padaroma 29% priesagos *-oti* vedinių. Kai vardažodinių vedinių priesaga kirčiuota, pamatinių žodžių daugiausia rasta ketvirtosios kirčiuotės, kai priesaga nekirčiuota — pirmosios.

6. Veiksmažodžiai, turintys su priesaga *-oti* sutampantį baigmenį, sudaro 51% šakninio kirčiavimo ir 55% priesaginio kirčiavimo veiksmažodžių (kartu vedinių ir darybiškai neskaidžių žodžių). Šis teiginys negriauna nustatyto pagrindinio kirčiavimo dėsningumo, t. y., priesagoje ir baigmenyje *-oti* veiksmažodžių kirčiuojama daugiau negu šaknyje.

7. Kirčiavimo dėsningumų, susijusių su nepagrindiniais priesagos variantais, pastebėta nedaug, pvz., priesagos *-oti* variantas *-snoti* yra visada kirčiuotas; variantas *-čioti* dažniausiai būna kirčiuotas, kai vedinio šaknyje yra balsiai *a*, *e*, *i*, *u*.

8. Lietuvių kalbos tarmėse priesaga *-oti* (*-oja*, *-ojo*) yra akcentiškai nenusistovėjusi: svyruojama tarp kirčiuotų ir nekirčiuotų metatoninių afiksų.

Редукция гласных в русской речи носителей латышского языка

В работе приводятся результаты экспериментально-фонетического анализа русских гласных /a/ и /o/ в произношении носителей латышского языка. Цель исследования — выявить особенности редукции гласных, обусловленные interfering влиянием родного языка говорящих.

Хорошо известно, что нарушения системы языка и нормы ее реализации в речи на иностранном языке обусловлены действием интерференции, которая возможна на всех языковых уровнях, но «особенно заметна в фонетике» [Балшайтите 2007: 11]. В результате интерференции в речи на неродном языке формируется иностранный акцент — «...система устойчивых навыков неправильного произношения, сложившихся под влиянием родного языка» [Антонова, Щетинина 1980: 73].

Одной из наиболее характерных особенностей латышского вокализма в сопоставлении с русским традиционно считается отсутствие в латышском языке качественной редукции гласных, которые, как отмечает А. Лауа, отличаются устойчивой артикуляцией и во всех позициях сохраняют качество основного варианта [Laua 1997: 71–72]¹. Однако согласно результатам последних исследований как краткие, так и долгие гласные латышского языка подвержены качественной редукции в безударных слогах (см. [Grigoļevs 2009]), что следует принимать во внимание, прогнозируя потенциальное поле интерференции в области произношения русских редуцированных гласных латышами.

Материалом исследования послужили записи речи двух информантов — носителей латышского языка, сделанные в Фонетической лаборатории Латвийского университета. Полученный материал позволяет сопоставить особенности реализации гласных в двух типах речи: при неподготовленном чтении и в речи без опоры на текст. В ходе исследования проанализированы формантные и темпоральные характеристики около 900 фонемных реализаций в речи каждого информанта. Особое внимание уделяется произношению безударных гласных на месте графического *o*, а также реализации гласных в предударных слогах, поскольку данная позиция для латышского языка наименее характерна [Laua 1997: 108–109].

Литература

- Grigoļevs J. Latviešu valodas divskaņu akustisks raksturojums // Latvijas Universitātes raksti, 746. sēj. Valodniecība. Latvistika un somugristika. Rīga, 2009. — 40.–47. lpp.
- Laua A. Latviešu literārās valodas fonētika. Rīga, 1997.
- Антонова Д. Н., Щетинина М. И. Корректировочный курс русской фонетики в системе заочного повышения квалификации // Русский язык за рубежом. № 3. М., 1980. — с. 72–76.
- Балшайтите Д. Ударные гласные в русской речи литовца // Мир русского слова и русское слово в мире. Т. 6. Изучение и описание русского языка как иностранного. Методика преподавания русского языка (родного, неродного, иностранного). Материалы XI конгресса МАПРЯЛ. София, 2007. — с. 11–17.
- Вербицкая Л. А. Фонетическая интерференция русского и балтийских языков // Теоретические проблемы языкознания: Сб. статей. СПб, 2004. — с. 318–333.
- Интерференция звуковых систем / Отв. ред. Л. В. Бондарко, Л. А. Вербицкая. Л., 1987. — с. 64–70.

¹ Данный факт учитывается также в работах [Интерференция 1987] и [Вербицкая 2004] при сопоставлении гласных фонем латышского и русского языка.

Содержание

<i>A. A. Бузулуцкая (СПбГУ)</i> . К 115 летию Я. В. Лои (1896–1969).....	1
<i>L. Gvazdauskaitė (Vilniaus universitetas)</i> . Europos vietovardžių kirčiavimas.....	2
<i>L. Dzikaras (Vilniaus universitetas)</i> . Lietuvių ir latvių priešdėlio <i>at-</i> semantika (remiantis kognityvine lingvistika).....	3
<i>Ю. В. Дыбовская (Латвийский университет)</i> . Латышская литература до 1940 года как источник сексуальности в советском кино: экранизации Роланда Калниньша.....	4
<i>L. Zvaigznīte (Latvijas Universitāte)</i> . Krievu autoru citējumi moto funkcijā latviešu 20. gadsimta sākuma literatūrā.....	4
<i>V. Jonkutė (Vilnius University)</i> . Semantics of Common Verbs in Eastern Baltic Languages.....	5
<i>E. Kokareviča (Latvijas Universitāte)</i> . Daiļās Dāmas kults Jura Kunnosa 90. gadu lirikā.....	6
<i>A. Kukaine (Latvijas Universitāte)</i> . Folkloras kustība un „Skandinieku“ fenomens Latvijas kultūras kontekstā.....	7
<i>I. Loseva (Latvijas Universitāte)</i> . Nirzas izlokšnes leksiskās pārmaiņas no 20. gs. 60. gadiem līdz mūsdienām.....	8
<i>H. Maniņa (Latvijas Universitāte)</i> . Likteņa tēma un mistikas elementi 20. gs. vācbaltiešu literatūrā. Zigfrīda fon Fēgezaka „Kāzas Carnikavā“ un Vernera Bergengrīna „Upe“.....	9
<i>A. Markauskaitė (Vilniaus universitetas)</i> . Vietos raiškos priemonės lietuvių kalboje.....	10
<i>L. Miklaševiča (Latvijas Universitāte)</i> . Latviešu folkloras kustība kultūras globalizācijas procesā.....	10
<i>A. Ф. Милюхина (СПбГУ)</i> . Значение направления в латышском языке.....	11
<i>Н. В. Перкова (СПбГУ)</i> . Система латышских неопределённых местоимений с типологической точки зрения.....	12
<i>R. Pileckytė (Vilniaus universitetas)</i> . Lietuvių ir latvių kalbų lokatyvas: vartosenos skirtumai.....	13
<i>K. Pokratniece (Latvijas Universitāte)</i> . Kā tiek dēvēts folkloras materiāls 19. gs. beigu latviešu avīžrakstos.....	14
<i>D. Saveikytė (Vilniaus universitetas)</i> . Priesagos <i>-oti</i> veiksmazodžiu kirčiavimas lietuvių kalbos tarmėse.....	15
<i>Я. Таперте (Латвийский университет)</i> . Редукция гласных в русской речи носителей латышского языка.....	16

